

ПРИЛОЖЕНИЕ НА КОЛАБОРАТИВНО-ИНТЕРАКТИВНИ МЕТОДИ В ЧАСОВЕТЕ ПО ЛИТЕРАТУРА (ЧЕТЕНЕ) В НАЧАЛНИТЕ КЛАСОВЕ

Гл. ас. д-р Далия Ал-Халил

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Основната цел на научното изследване, което е в основата на настоящата статия, е да бъде представено определението на авторския термин „колаборативно-интерактивни методи на преподаване“, както и да бъде направено представяне на шест колаборативно-интерактивни метода в практико-приложен план. Това би дало възможност на началните учители да ги приложат при преподаването на раздела „Литературно обучение“ от комплексния учебен предмет български език и литература. Специфичното за методите, които ще бъдат описани в настоящата статия, е, че те се явяват непопулярни и иновативни за българското начално училище. Основните методи, които са използвани при провеждането на посоченото научно изследване, са теоретичен анализ и теоретичен синтез на над 250 метода. От тях са селектирани и модифицирани шест, които ще бъдат обект на представяне в настоящата статия.

Ключови думи: интерактивност; колаборативно-интерактивни методи на преподаване; литературно обучение в началните класове

*Всеки училищен ден, всеки урок трябва да бъде осмислен от учителя
като подарък за децата.*

Шалва Амонашвили

Увод

Това, което би следвало да се разбира под авторския термин „колаборативно-интерактивен метод“, е начин, подход в преподаването на учителя, който поставя акцент върху взаимодействието, взаимовлиянието в комбинация с полагането на осъзнати, индивидуални усилия в рамките на съвместна дейност и в името на постигането на обща цел. Всеки от участниците носи отговорност за качеството на крайния резултат.

Важността и актуалността на темата са заложили на национално ниво, като доказателство е Националната програма „Иновации в действие“. В нея се посочва, че един от начините за трансформиране на традиционната педагогическа

парадигма и практика е свързан именно с приложението на нови методи на преподаване и организирането по нов начин на обучението и образователната среда¹.

Шестте колаборативно-интерактивни метода, които могат успешно да бъдат приложени от началните учители в часовете по литература (четене), са селектирани от над 250 метода, които са признати като ефективни от различни педагози (Angelo and Cross 1993; Buzan 2005, McGlynn 2001; Morrison-Shetlar and Marwitz 2001; Silberman 1996, VanGundy 2005). След направената селекция са подложени на модификация, така че да са в максимална степен приложими в параметрите на нашата образователна система. Като отправна точка при модифицирането им е застъпено разбирането, че „с налагането на компетентностния подход в съвременното училищно обучение се налага преосмисляне или потвърждаване на водещите методически постановки за качественото реализиране на образователния и възпитателния процес (...)“ (Georgieva 2020, p. 9).

В следващите параграфи е представен всеки от споменатите шест колаборативно-интерактивни метода, като се посочват: необходими материали за приложение; описание на средата; в кой етап или вид урок даденият метод би бил най-ефективен и методическата процедура, която би следвало учителят да приложи.

Колаборативно-интерактивен метод „Пропуски в текста“

Необходими материали: ксерокопия на литературно произведение.

Среда: методът се прилага фронтално, не предполага преструктуриране на средата.

Подходящ етап/вид урок: във втория от предвидените два часа за възприемане и осмисляне на литературното произведение (когато текстът е по-обемен и са предвидени два учебни часа за него).

Методическа процедура

Учениците се разделят по двойки, като учителят раздава на всяка двойка по едно ксерокопие от изучаваното произведение. Учителят предварително е заличил думи, словосъчетания, изречения, реплики (пряка реч), пунктуационни знаци чрез поставяне на празно място. Задачата на всяка двойка е в рамките на определено време да попълни празните места. Попълването им може да изисква максимално доближаване до оригиналния текст или приблизително, ако произведението е народна приказка. При изучаването на този жанр учителят винаги актуализира с учениците знанието за спецификата на този тип произведения, а именно, че те се предават от уста на уста и нямат автор.

Учителят поставя условие да не се използват читанките по време на изпълнението на задачата. Това много добре би кореспондираше със задачата да впишат на пропуснатите места текст, който да се доближава до поместения в читанката, без стремежът да е максимално точното посочване на текста в оригинал.

След изтичането на определеното време учителят осъществява фронтална проверка, при която прочита текста във варианта, в който фигурира в читанката,

а учениците сверяват с това, което са вписали. А ако произведението е народна приказка, при самия прочит учителят може да посочва различни ученици, които да предлагат варианти за попълването на пропуските.

Колаборативно-интерактивен метод „Балони... ПУК!“

Необходими материали: балони, листчета.

Среда: методът се прилага фронтално, не предполага преструктуриране на средата.

Подходящ етап/вид урок: в началото на етапа „Задълбочаване на читателското възприемане и осмисляне на художествения текст чрез анализ“, когато се провежда обсъждане на непознатите думи и изрази в текста, както и при провеждането на този тип анализ, при който се осъществява връзка между внушенията в текста и личния опит и светоглед на учениците

Методическа процедура

При подготовката си за часа по литература (четене) учителят е подготвил списък с думите и изразите от текста, които биха били непознати за учениците или които са в най-висока степен част от пасивния им речник. Всяка от тези думи и изрази се записва на отделно листче, листчетата се сгъват и се поставят по едно в ненадути балони. След това балоните се надуват, като във всеки балон има по едно сгънато листче. Ако броят на непознатите думи и изрази не отговаря на броя на учениците, учителят може да предвиди да даде по един балон на двама ученици, така че целият клас да е включен в интеракцията. След като е преминал етапът, в който учениците са прочели самостоятелно текста или е проведено верижно четене, учителят раздава балоните на учениците, като им дава указания – балоните трябва да бъдат спукани по сигнал от учителя. От всеки балон ще падне сгънато листче, на което има изписана дума или израз. След сигнала на учителя учениците пукат балоните и всеки ученик или двойка ученици трябва да намери листчето и да го задържи. Когато балоните са спукани и всеки ученик или двойка ученици са открили своето листче, учителят посочва да излязат на дъската един по един учениците. Когато ученик излезе пред класа, прочита написаната дума или израз, след което следва нейното обсъждане. Учителят първо дава възможност на учениците да обяснят нейното значение, след което той може да го допълни чрез един от начините за работа на лексикалното равнище на речта – словообразователен анализ, последван от съпоставителен анализ, включването на думата в контекст, използване на тълковен речник, синоними или антоними, нагледни средства (снимки, схеми, графики, показване на самия предмет) и/или разгърнато описание. Думата или изразът могат да бъдат изписани на дъската, ако съдържат специфика от гледна точка на правопис, пунктуация или граматика. Също така учителят би могъл да обвърже думата с дадено езиково явление, което учениците вече са изучавали – например, ако в следващия час по български език ще се затвърдяват знанията за съществителното име като част на речта, може ня-

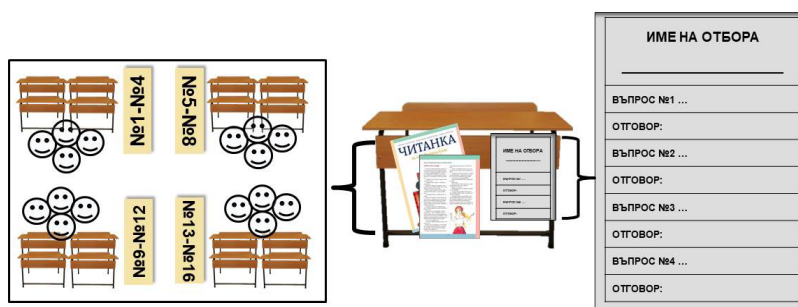
коя от думите да бъде обсъдена в тази насока – тази дума съществително име ли е, защо, на кой въпрос отговаря, от кой род и число е, защо и т.н.

Същата методическа процедура може да се приложи и при анализа, отнасящ се до връзката на внушенията от текста и личния опит и светоглед на учениците, като вместо изписаните непознати думи и изрази се вписват въпроси от този вид анализ.

Колаборативно-интерактивен метод „Определи победителя!“

Необходими материали: 4 листа А3 формат или по-голям, 4 химикалки.

Среда: чиновете в класната стая са разделени и подредени така, че да се образуват четири станции за работа, като на всяка станция е поставен един работен лист А3 формат или по-голям (фиг. 1).

Фигура 1. Колаборативно-интерактивен метод „Определи победителя!“

Подходящ етап/вид урок: в края на часа, след преминаването на етапа „Задълбочаване на читателското възприемане и осмисляне на художествения текст чрез анализ“, може да се приеме като обобщителна дейност в последния етап от урока по литература – „Обобщаване на впечатленията и осмисляне на съдържанието на художественото произведение“

Методическа процедура

Учителят разделя учениците на четири групи. Всяка група заема една от четирите станции. На всяка станция има поставена химикалка и лист А3 формат или по-голям, на който е оставено място за вписване името на отбора и е изписано „Запишете идеите си“. Учителят дава насоки на учениците за работа в екип, а именно, че трябва да си определят име, което да впишат на обозначеното място, да определят говорител на отбора, както и ученик, който да вписва отговорите (затова и химикалката трябва да бъде една – за да се изпълнява тази дейност само от един ученик и да се насърчи колаборацията и общуването в групата). Учителят използва „устно словесно рисуване“, като им задава въпроса „Как бихте продължили историята по-нататък?“. Определя време, в рамките на което всеки отбор трябва да запише идеите си на дадения лист. Поставя се условието всеки ученик да е дал своята идея,

която да е записана от този, чиято роля в отбора е да вписва отговорите. Отборите започват работа по задачата след сигнал, даден от учителя, като тук би могло да се използва таймер под формата на видеоклип със звуков ефект за начало и край на времето или мобилно приложение с подобни характеристики. След като времето изтече (добре е учителят да предвиди от 5 до 7 минути в зависимост от възрастта на учениците и степента, в която е овладяна техническата страна на писането като речева дейност), учителят казва на отборите да оставят листовите на станцията си, след което да се преместят с една станция напред по посока на часовниковата стрелка. Така всеки отбор застава на съседната станция, на която е оставен листът с идеите на предходния отбор. Учителят казва на учениците, че в рамките на 3 минути всеки отбор трябва да прочете записаните идеи на отбора, който е работил на тази станция преди това, и да избере една от тях, която целият отбор счита за най-подходяща и/или най-интересна, и да я отбележат със знак. След като трите минути изтекат и всеки отбор е отбелязал идеята, която колективно са преценили за най-подходяща и/или интересна, говорител на групата прочита избраната идея. Учителят може да ги записва на дъската или листовите да бъдат залепяни на нея, така че да се виждат от всички. Накрая учителят провежда дискусия с целия клас коя от селектираните четири идеи е най-подходяща и/или интересна, и целият клас взема решение коя да избере като най-добър завършек или начин, по който да продължи историята по-нататък.

Колаборативно-интерактивен метод „Карти въпрос/отговор“

Необходими материали: картончета с различна големина, размери и цветове.

Среда: методът се прилага фронтално, не предполага реструктуриране на средата.

Подходящ етап/вид урок: в началото на часа, при етапа „Подготовка за възприемане на литературното произведение от учениците“, с цел актуализиране на предходни знания.

Методическа процедура

Учителят подготвя предварително карти с въпроси, чиято цел е актуализиране на знания, и карти с отговор на тези въпроси. Прилагането на този интерактивен метод се базира на класически протичащата актуализираща беседа в началото на часа по литература (четене), като въпросите биха били същите, но пренесени в интерактивна среда. На половината клас учителят раздава карти с въпроси, а на другата половина – карти със съответните отговори. Указанията, които дава на учениците, са, че половината клас има карти, на които има въпроси (може да са червени), а другата половина има карти, на които има отговори (може да са зелени). Вариант, в който се включва игроподобен компонент, е картончетата да са скрити под чиновете на учениците. По сигнал на учителя всеки ученик поглежда под чина и взема картончето, което се намира там. Целта е на всеки въпрос да се намери отговорът. Учителят дава 1 минута, в която всеки ученик може да прочете

наум какво е изписано на неговата карта. След това един по един учениците с червени карти (тези с въпросите) излизат на дъската при учителя. Даден ученик прочита въпроса, записан на неговата карта, а учениците със зелени карти трябва да слушат внимателно, за да открият дали на тяхната карта не е изписан отговорът. Когато ученик със зелена карта открие, че на неговата е изписан отговорът на дадения въпрос, излиза на дъската и застава до съученика си. Прочита се още веднъж въпросът, а след това – и отговорът. Учителят дава указание всички да слушат внимателно, за да проверят дали те си съответстват. Ако е така, учителят задава допълнителен въпрос или задача. Примерен вариант: на червената карта е изписано „Кой е авторът на стихотворението „Аз съм българче“?“. Ученикът със зелена карта, на която е изписано „ИВАН ВАЗОВ“, излиза на дъската и застава до съученика си. Прочитат се въпросът и съответният отговор. Учителят пита останалите ученици дали е правилен отговорът. След като се установи, че това е така, учителят може да зададе въпрос или да постави задача – използвайки дадения пример, това може да бъде един от следните варианти.

„Можеш ли да изречитираш първия куплет от стихотворението „Аз съм българче“ от Иван Вазов?“

„Как е изписано името на автора на твоята карта?“ (Името е изписано само с главни букви.) „А как трябва да се изпише името?“ (Имената на хората се изписват с главна буква) „Защо?“ (Защото това са имена, а те са съществителни собствени, които винаги трябва да изписваме с главна буква.)

„Кои други произведения, свързани с обичта към Родината, сме изучавали?“

„Кои други произведения от Иван Вазов сме изучавали?“

„Какъв е жанрът на произведението „Аз съм българче“ от Иван Вазов?“ (Жанрът на произведението „Аз съм българче“ от Иван Вазов е стихотворение.) „А кои други произведения, които сме изучавали, са стихотворения?“

Това са примери за въпроси и допълнителни задачи, които учителят може да зададе към двамата ученици, които са излезли на дъската и са комбинирали своите карти въпрос – отговор. Един такъв въпрос или задача са достатъчни към всяка двойка карти.

На зелените карти (тези, които са с отговор) е вариант да не е изписано името, а на картата да има портрет на писателя. Ако в часовете по литература (четене) учителят системно запознава учениците с портретите на различните автори, тогава може и част от зелените карти да са под тази форма, когато отговорът предполага назоваване на автор.

При този интерактивен метод може да се създаде проблемна ситуация, като цветовото разграничение на картите не е на основата на въпрос – отговор, а на връзката въпрос – верен отговор. В този случай може картите с въпроси да са в една форма (например квадратна), а картите с отговорите да са кръгли, а по цвета да се комбинират като въпрос и верен отговор. Проблемната учебна ситуация би произлязла от това част от двойките въпрос – верен отговор да не си

отговарят цветово (ако общият брой двойки е 12, то 4 от двойките може да са на този принцип).

Варианти: може всички карти да са свързани с предишни изучавани произведения и техните автори. Вариант е да има въпроси, свързани с това какъв е жанрът на дадено произведение, а отговорът да е жанрът. Може да има въпрос даден герой от кое произведение е, а отговорът да е името на героя / изображение на героя и т.н.

Колаборативно-интерактивен метод „Четирите ъгъла“

Необходими материали: 4 читанки, 4 листа А3 формат или по-голям, 4 химикалки.

Среда: чиновете в класната стая са разделени и подредени така, че да се образуват четири станции за работа, като на всяка станция са поставени една читанка и един работен лист А3 формат или по-голям (фиг. 2).

Подходящ етап/вид урок: в етапа „Задълбочаване на читателското възприемане и осмисляне на художествения текст чрез анализ“, в неговото начало – по време на анализа след автора (комбиниран с подборно четене).

Методическа процедура

Учителят разделя учениците на четири групи, като насочва всяка от тях към дадена станция. На всяка станция има поставена една читанка, една химикалка и един работен лист А3 формат или по-голям, на който е оставено място за вписване името на отбора, както и са изброени въпроси и е оставено празно място за отговори (фиг. 2).

Фигура 2. Колаборативно-интерактивен метод „Четири ъгъла“

Наличието на само една читанка и само една химикалка е важно и целенасочено, тъй като това ще развие уменията на учениците да работят в екип. Ако има

читанка и химикалка за всеки, те биха работили индивидуално, без да влизат в колаборация. Учителят дава насоки на учениците за работа в екип – трябва да си определят име на отбора и да го впишат на обозначеното за това място на работния лист, да определят говорител/представител на отбора, както и ученик, който да вписва отговорите.

Какъв е начинът, по който учителят е подготвил работните листове? При планиране протичането на часа учителят е формулирал въпросите от типа „анализ след автора“ към произведението. След това ги разделя по равно, така че да следват своята последователност, защото основна задача на този вид анализ е да се проследят още веднъж сюжетът и хронологията на събитията в произведението. Ако планираните въпроси от този тип са 16, учителят ги разделя на всеки от четирите отбора по 4 въпроса, следвайки тяхната последователност. Под всеки въпрос е оставено достатъчно място, за да може да се запише отговорът, а той трябва да е цитат от произведението, за да се реализира подборно четене (основно неговият първи вариант от трите възможни). След като отборите са по станциите си, учителят им поставя условията: на всяка станция има една читанка, една химикалка и един работен лист. В рамките на една минута всеки отбор трябва да си измисли име и да го впише на този лист. След изтичането на това време започва работата на отбора – всеки отбор има 4 въпроса, на които трябва да отговори, като открие отговорите в текста и ги впише на съответното за това място. Имат ограничено време за работа – може да бъде 5 минути, които да се засичат чрез таймер, било то под формата на клип със звуков ефект за начало или край, било то чрез мобилно приложение. Дава се начало на работата, а след изтичането на времето всеки говорител на отбор, един по един, ще дава отговори. Учителят чете въпросите (от №1 до №4), а говорителят на първия отбор дава отговорите. Учителят е дал инструкции към класа всички да следят дали отговорите са верни. След това се продължава с въпросите от №5 до №8 и отговорите, които ще дава говорителят/представителят на втората група, и т.н.

Колаборативно-интерактивен метод „Топка с въпроси“

Необходими материали: надуваема топка с голям размер (плажна топка), хартия, цветни средства за писане, тиксо.

Среда: методът се прилага фронтално, не предполага преструктуриране на средата.

Подходящ етап/вид урок: в началото на етапа „Задълбочаване на читателското възприемане и осмисляне на художествения текст чрез анализ“, когато се провежда обсъждане на непознатите думи и изрази в текста, както и при провеждането на този тип анализ, при който се осъществява връзка между внушенията в текста и личния опит и светоглед на учениците.

Методическа процедура

На цялата повърхност на голяма надуваема топка (плажна топка) се залепят листове или се изписват думи/изрази или формулирани въпроси от типа анализ

„връзка на идейните внушения на текста с личния опит и светоглед на учениците“. Учителят поставя условията на учениците, че ще подаде топката на двама ученици, които трябва да я хванат с две ръце, след което трябва да погледнат върху кои листчета (думи, изрази или въпроси) са попаднали пръстите им. Това би развило уменията за устно изразяване на учениците.

Ако методът се приложи в началото на часа, по време на етапа „Подготовка за възприемане на литературното произведение от учениците“, тогава на топката могат да бъдат изписани или залепени листчета с вече изучавани от учениците литературни произведения, а задачата ще бъде да изберат едно от тези, до които са се докоснали пръстите им, и да определят кой е авторът му (ако има автор и не е народна приказка – ако това е случая, трябва да посочат каква е народността ѝ, или да посочат жанра или да преразкажат накратко произведението).

Заклучение

Въпросът за интерактивността е разглеждан през годините многократно, но винаги в по-общ план, без да са правени по-задълбочени търсения на приложението на тези специфични методи според конкретните раздели в рамките на комплексния учебен предмет български език и литература. Разглеждането им като възможност за осъществяване на колаборация между учениците би превърнало съвременната класна стая в българското начално училище в отговаряща на световните тенденции, свързани с развитието на уменията на XXI век.

БЕЛЕЖКИ

1. Тази информация е посочена на официалния сайт на МОН по отношение на *Националната програма „Иновации в действие“*: <https://schools.mon.bg/>

ЛИТЕРАТУРА

- ГЕОРГИЕВА, А. 2020. *Съвременни проекции на обучението по български език и литература в началните класове*. София: Св. Климент Охридски.
- ANGELO, T. AND CROSS, K., 1993. *Classroom Assessment Techniques*. San Francisco: Jossey-Bass.
- BUZAN, T., 2005. *Mind Maps for Kids*. Thorsons.
- MCGLYNN, A., 2001. *Successful Beginnings for College Teaching*. Madison: Atwood.
- MORRISON-SHETLAR, A. AND MARWITZ, M., 2001. *Teaching Creatively: Ideas in Action*. Eden Prairie: Outernet.
- SILBERMAN, M., 1996. *Active Learning: 101 Strategies to Teach Any Subject*. Boston: Allyn and Bacon.

VANGUNDY, A., 2005. *101 Activities for Teaching Creativity and Problem Solving*. San Francisco: Pfeiffer.

REFERENCES

ANGELO, T. AND CROSS, K., 1993. *Classroom Assessment Techniques*. San Francisco: Jossey-Bass.

BUZAN, T., 2005. *Mind Maps for Kids*. Thorsons.

GEORGIEVA, A., 2020. *Savremenni proektsii na obuchenieto po balgarski ezik i literatura v nachalnite klasove*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski [in Bulgarian].

MCGLYNN, A., 2001. *Successful Beginnings for College Teaching*. Madison: Atwood.

MORRISON-SHETLAR, A. AND MARWITZ, M., 2001. *Teaching Creatively: Ideas in Action*. Eden Prairie: Outernet.

SILBERMAN, M., 1996. *Active Learning: 101 Strategies to Teach Any Subject*. Boston: Allyn and Bacon.

VANGUNDY, A., 2005. *101 Activities for Teaching Creativity and Problem Solving*. San Francisco: Pfeiffer.

APPLICATION OF COLLABORATIVE-INTERACTIVE METHODS IN TEACHING LITERATURE (READING) IN PRIMARY SCHOOL

Abstract. The main purpose of this article is to present the definition of the author's term "collaborative-interactive teaching methods". In addition to deriving this definition, six collaborative-interactive methods will be presented in a practical-applied plan. This would give the primary teachers the opportunity to apply them when teaching the "Literature Education" section of the complex school subject Bulgarian Language and Literature. The specific thing about the methods is that they are unpopular and innovative for the Bulgarian primary school. The main methods that were used in that scientific research are theoretical analysis and theoretical synthesis of over 250 methods, from which six were selected and modified.

Keywords: interactive methods; teaching literature; collaborative-interactive methods; Bulgarian language and literature

✉ **Dalia Al-Khalil, PhD student**

Web of Science Researcher ID: AAM-2278-2021

Faculty of Educational Studies and the Arts

Sofia University

Sofia, Bulgaria

E-mail: d.alhalil@fppse.uni-sofia.bg